

Підготував Андрій КОСАР

Уже протягом півтора століття точаться дискусії у лоні УГКЦ щодо використання терміну „православний” у її богослужінні*. Диспути велися на різних рівнях: поміж єпископами, серед священників а також між вірними. І хоча на даний час питання вжитку терміну „православний” у богослужінні УГКЦ вже не викликає гострих дискусій, як це було буквально десять років тому, та все-таки у деяких місцевостях цей термін і надалі не вживається у богослужінні, а спроби відновити його використання зустрічають спротив серед народу. А це, в свою чергу, означає, що для свідомості деяких людей слово „православний” ще дотепер продовжує бути чужим. Причиною цього є зміна значення слова, яка, можемо припустити, відбулася всередині XIX ст., бо саме із цього моменту починають лунати пропозиції щодо заміни слова „православний” на слово „правовірний” або повністю вилучити це слово з богослужбового вжитку. Для того, щоб розкрити первинне значення цього слова, – а це зможемо зробити лише тоді, коли з’ясуємо деякі моменти його походження

, – нам потрібно у цій статті звернутись до історії вжитку його у літургії Київської Митрополії, а саме до використання у виголосі на Великому Вході: „... всіх Вас православних християн”.

З’ясовуючи значення слова „православний,” о. Роберт Тафт пише:

“Слово православ’я, як відомо кожному славісту, є калькою, тобто перекладом за допомогою справжніх чи умовних етимологічних коренів слова, значення якого перекладачі не зрозуміли. Слов’яни, гадаючи, що грецьке „orthodoxia” пішло від коренів „orthos” і „doxa”, чи ж „слава”, трансформували його в „православ’я”, „правильне славлення”, тим часом насправді „orthodoxia” походить від „orthodoxeo” – „правильне навчання”... [1]

Митр. Андрей Шептицький зауважував, що цей богослужбовий термін використовується для позначення вірних [2], які правильно вірять, моляться і навчають.

Якщо порівняти слова виголосу на Великому Вході у всіх рукописних та друкованих текстах літургії Київської Митрополії, які походять або були видані до Службника Мамонича (1617 р.), то натрапимо на цікаву річ, що ні в одному із них ми не знайдемо слів „православних християн”. А у своїй розвідці щодо вживання цих слів у поминанні на Великому Вході К. Королевський пише, що їх ми також не знайдемо і в грецьких виданнях [3]. Підсумовуючи сказане, він робить висновок: „Даний вислів має слов’янські корені, а ще точніше, як міркую – українські”[4].

Вперше слова „православних християн” з’являються у виголосі Великому Входу в службнику Мамонича (1617 р.) [5]. Це було перше друковане видання Службника з’єднаної Київської Митрополії. Цей Службник, як пише М. Ваврик, був „зредатований при співпраці св. Йосафата та інших святотроїцьких василіан та надрукований коштами литовського канцлера кн. Л. Сапіги” [6]. П. Галадза прямо називає цей службник

„Літургіконом св. Йосафата”, а найсенсаційнішим у ньому вважає появу фрази „і всіх вас православних християн”[7]. Він висуває гіпотезу, що ці слова були введені у Літургію швидше всього св. Й. Кунцевичем і Левом Кревзою, „правдоподібно наслідуючи рукописний взірець” [8].

Однією із причин такого введення, як вважає П. Галадза, міг бути союз православних із протестантами для боротьби проти унії. Така співпраця противників унії на чолі із князем Константином Острозьким із протестантами розпочалась вже у 1595 р. і була закріплена на паралельному антиунійному соборі у Бересті. Про це свідчить і той факт, що делегати паралельного собору своє засідання на третій день собору перенесли до молитовного будинку протестантів. Після підтвердження єрархією унії з Римом такий союз ще більше укріпився і знайшов вияв у боротьбі проти унії у Сеймі Польської Корони. У 1599 р. у Вільні відбувся з'їзд нез'єднаних та протестантів, на якому князь Острозький висловив своє бажання до об'єднання цих двох віровизнань [9]. Звідси приходимо до думки, що саме цими словами автори службника хотіли підкреслити „справжню православність” уніатського становища” [10].

Знаємо ж точно, що із Службника Мамонича (1617 р.) формула поминання на Великому Вході „Всіх вас православних християн...” ввійшла до наступних друкованих богослужбових книг з'єднаної Київської Митрополії, а також була прийнята до православних богослужбових книг, візьмемо до уваги хоча б видання митр. П. Могили [11]. Звідси його запозичили до своїх книг сусідні слов'янські народи: росіяни [12], румуни, угорці та болгары [13].

* У цій статті ми будемо вести мову лише про вживання виразу „православних християн” на Великому Вході у Літургії св. Івана Золотоустого.

[1] Р.Ф. Тафт. Внесок східного богослужіння в розуміння християнського богочитання // Сопричастя (4) 1998. ст. 77.

[2] Див. Митрополит Андрей Шептицький. Церква і церковна єдність. Том 1, Львів 1995. ст. 60.

[3] Див. К. Королевський, Рим і обрядово-літургічні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами. Львів, 2002. ст. 210-211.

„Слова православних християн є відсутні у всіх без винятку грецьких манускриптах, їх не знайти і в старовинних слов'янських рукописах, їх нема і в жодному з грецьких видань, навіть і в Константинопольському 1895 року”.

[4] К. Королевський, Рим і обрядово-літургічні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами. Львів, 2002. ст. 211.

[5] Див. Д. Гоцуляк. Божественна Літургія Йоана Золотоустого в Київській Митрополії після Унії з Римом (1596-1839), Львів, 2004. ст. 281.

„Варто відзначити, що службник Мамонича 1617 р. – перше руське католицьке друковане видання – є першим текстом, у якому в поминаннях Великого Входу натрапляємо на слова “православних християн”.

[6] М. Ваврик. Церковні друкарні й видання в Українській Католицькій Церкві 17-го ст. // Записки ЧСВВ, т. IX, Рим 1974. ст. 111.

[7] Див. П. Галадза. Літургічне питання і розвиток богослужінь напередодні

Берестейської унії аж до кінця XVII століття // Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII столітті. Львів 1997. ст. 11.

[8] Див. П. Галадза. Літургичне питання і розвиток богослужінь напередодні Берестейської унії аж до кінця XVII століття // Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII столітті. Львів 1997. ст. 11.

[9] Пор. М. Стахів, Христова Церква в Україні 988-1596. Львів 1993. ст. 438-442, 466-470, 478-486.

[10] П. Галадза. Літургичне питання і розвиток богослужінь напередодні Берестейської унії аж до кінця XVII століття // Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII столітті. Львів 1997. ст. 11.

[11] Пор. Д. Гоцуляк. Божественна Літургія Йоана Золотоустого в Київській Митрополії після Унії з Римом (1596-1839), Львів, 2004. ст. 281.

[12] Цікаве дослідження зробив П. Меєндорф, порівнявши тексти служебників до ніконовської реформи і після неї. Згадка „православних християн” з'являється у російських служебниках після ніконовської реформи, оскільки патр. Нікон використовував тексти служебників редакції П. Могили. P. Meyendorff, Russia, ritual, and reform, St. Vladimir's Seminary Press 1991, с. 171.

[13] К. Королевський, Рим і обрядово-літургичні дискусії у Патріаршій Київській Вселенській Церкві між двома світовими війнами. Львів, 2002. ст. 211.

А. Косар. Всіх Вас... // Слово № 3 (24) (2005) 41-42